

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

สภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ประเทศไทยนับได้ว่าเป็นประเทศที่เป็นฐานการผลิตของอุตสาหกรรมต่างๆ ที่สามารถผลิตสินค้าส่งออกจำหน่ายทั่วโลก (สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2553) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังคงเป็นประเทศที่เป็นฐานการผลิตและการส่งออกของอุตสาหกรรมหลายประเภท ประกอบกับแนวนโยบายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในรัฐบาลปัจจุบันยังให้ความสำคัญกับในด้านการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการ การพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการทั้งด้านการวัตถุดิบ การแปรรูปและการตลาด ซึ่งแนวทางในการดำเนินการเพื่อการพัฒนาผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมต่าง ๆ นั้นได้ปรากฏในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ในคำแถลงนโยบายต่อรัฐสภาในด้านของนโยบายการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม ข้อที่ 4.2 สร้างความเข้มแข็งให้แก่อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม โดยรัฐอำนวยความสะดวกในการจัดตั้งเครือข่ายรวมกลุ่ม และปรับปรุงมาตรฐานการปล่อยสินเชื่อ ขยายขอบเขตการดำเนินการให้สินเชื่อ และประกันสินเชื่อโดยใช้เครือข่ายธนาคารและสถาบันการเงินของรัฐ เพื่อให้อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนดังกล่าวได้ (คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ, 2549, หน้า 18-21)

อย่างไรก็ตาม แนวนโยบายที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในตัวของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มโอกาสในการแข่งขัน และการพัฒนาผู้ประกอบการในระดับกลุ่มอาชีพกลุ่มวิสาหกิจและกลุ่มผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่เป็นผู้ประกอบการรายย่อยในระบบเศรษฐกิจของไทย แต่สามารถสร้างชื่อเสียง และรายได้ฐานรากให้แก่ผู้คนในสังคมอันนำไปสู่ปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระบบของประเทศให้เกิดความยั่งยืนอีกทั้งสภาวะการแข่งขันทางเศรษฐกิจในปัจจุบันมีความเข้มข้นขึ้นอย่างมาก การเสริมสร้างผู้ประกอบการใหม่ จึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศที่ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ซึ่งในอดีตผู้ที่มีการศึกษาสูงมักมุ่งประกอบ

อาชีพรับเงินเดือนเป็นพนักงานหรือลูกจ้างขณะที่ผู้ที่มีการศึกษาในระบบน้อยมักจะประกอบอาชีพอิสระและเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ไม่เพียงพอที่จะบริหารจัดการและปรับปรุงพัฒนากิจการให้มีขีดความสามารถเพียงพอที่จะแข่งขันได้ภายใต้ระบบการค้าเสรี ยุคใหม่

ฉะนั้น หากมีการพัฒนาผู้ประกอบการหรือสามารถสร้างเสริมผู้ประกอบการเหล่านี้ให้เติบโตและมี ความเข้ม แข็งได้มากขึ้นก็จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศมีความเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อมหรืออุตสาหกรรมครัวเรือน จึงต้องมุ่งสร้างผู้ที่มีการศึกษามีประสบการณ์หรือมีความรู้ ความสามารถให้ก้าวเข้ามาเป็นผู้ประกอบการยุคใหม่ได้อย่างมั่นคงปรับตัวได้เท่าทันกับสภาวะแวดล้อมภายนอก เพื่อเป็นฐานรากที่สำคัญของเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้ว่ามีโครงการต่าง ๆ หลายโครงการที่ทางรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนเพื่อเป็นการเสริมสร้างผู้ประกอบการรายใหม่ เช่น โครงการพี่เลี้ยงน้องและโครงการอบรมผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises: SMEs) เป็นต้น

อนึ่งสินค้าประเภทอุตสาหกรรมพื้นบ้านเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความสำคัญและรัฐบาลมีความคาดหวังอยากให้เป็นสินค้าหลักสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน นอกจากจะเป็นหัตถกรรมสินค้าราคาถูกแล้ว ยังใช้ต้นทุนในการผลิตต่ำ เพราะใช้ทรัพยากรภายในชุมชน สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนไทย และเป็นแหล่งรายได้ของคนในชุมชนที่ด้อยโอกาสเหมาะสำหรับสภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน แต่การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาคุณภาพ ตลอดจนขยายตลาดของสินค้าอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญ รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องตระหนักถึงกลุ่มผู้ให้แรงงานที่ทำการผลิต ผู้ประกอบการที่ทำการผลิต ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพพื้นฐานไปสู่ความสำเร็จในการผลิตและจำหน่ายสินค้าไปสู่ตลาดในระดับกว้าง (จิราภรณ์ ตั้งกิตติภาภรณ์, 2548, หน้า 3) ในขณะเดียวกันสามารถปรับตัวสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามการที่ชาวบ้านหรือผู้ประกอบการในชุมชนสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการพัฒนากิจการเพียงอย่างเดียว อาจยังไม่เพียงพอที่จะทำให้สินค้าของชุมชนสามารถแข่งขันกับสินค้าของกลุ่มคู่แข่งทั้งภายใน และต่างประเทศได้ ผู้ประกอบการจึงจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการ โลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน เพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดภายในและต่างประเทศ เป็นความรู้และเทคนิคที่ผู้ประกอบการควรทราบ เพื่อนำเอากลยุทธ์ที่ได้มาใช้กับกิจการเพื่อสร้างจุดแข็งและโอกาสในการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของตน รวมทั้งสร้างและยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุผลดังกล่าวการนำเอาองค์ความรู้และกลยุทธ์การจัดการ โลจิสติกส์และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันสำหรับผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมมาประยุกต์ใช้กับผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมขนาดย่อมจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง (วิทยา สุหฤทธดำรง, 2552)

โดยคณะวิจัยมีความเห็นว่า นอกจากศักยภาพของผู้ประกอบการแล้ว ภาครัฐบาลต้องพร้อมที่จะเข้าไปช่วยเหลือในด้านระบบบริหารจัดการภาพใหญ่ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมความรู้การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างมูลค่าเพิ่ม กลยุทธ์การตลาดยุคใหม่ โดยเฉพาะการจัดการการเคลื่อนย้ายวัตถุดิบ และผลิตภัณฑ์ ตั้งแต่ผู้จัดส่งวัตถุดิบไปยังลูกค้าหรือผู้บริโภค เพื่อให้ผลิตภัณฑ์สามารถจำหน่ายได้ทั้งภายในและต่างประเทศด้วยต้นทุนที่ต่ำที่สุดและมีระดับคุณภาพของการส่งมอบผลิตภัณฑ์และการให้บริการที่ดีเพื่อให้ระบบการจัดการมีประสิทธิภาพส่งผู้ให้มีความสามารถในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

ในขณะที่ข้อมูลการประกอบอุตสาหกรรมในจังหวัดลำปางส่วนมากมักเข้าใจกันว่าอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ประชากรในจังหวัดคืออุตสาหกรรมเหมือง และเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ทำชื่อเสียงให้จังหวัดลำปางเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง คือ อุตสาหกรรมเหมืองที่มีความสวยงามทนทาน และประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลาย ที่สำคัญคือ มีราคาถูก ทั้งนี้ เพราะจังหวัดลำปางเป็นแหล่งดินที่เป็นวัตถุดิบ สำคัญในการผลิตเหมือง ทำให้การตั้งโรงงานเพื่อผลิตเหมือง และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก แม้ว่าประสบ กับปัญหาเศรษฐกิจทำให้มี โรงงานจำนวนมากต้องปิดตัวลง แต่ก็ยังมี โรงงานเหมืองในจังหวัดลำปางไม่ต่ำกว่า 200 แห่ง (สำนักงานจังหวัดลำปาง, 2553) โดยความเป็นจริงในรอบ 50 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี 2500 - 2553 จังหวัดลำปางมีอุตสาหกรรมประเภทอื่นที่สร้างรายได้ให้แก่ประชากรในจังหวัดและคนในชุมชนทั้งสิ้น 1,528 แห่ง มีเงินทุนที่ใช้ในการประกอบอุตสาหกรรมรวมทั้งสิ้น 58,634,489,469 บาท ด้านตลาดส่วนใหญ่มีทั้งระดับล่างจนถึงระบบบน (ส่งออก) คือ (1) พ่อค้าเร่ขายในจังหวัดใกล้เคียง โดยใช้รถยนต์ของตนเองและเป็นคนภายในหมู่บ้าน (2) พ่อค้าส่งที่มีลูกค้าประจำ คือหมู่บ้านหัตถกรรมบ้านม้าจังหวัดลำพูน และบ้านถวาย จังหวัดเชียงใหม่ (3) พ่อคนกลางที่เป็นผู้ประกอบการเฟอร์นิเจอร์ไม้ จังหวัดลำพูน (4) สวนจตุจักร และ (5) ส่งออกโดยมีตัวแทนจำหน่ายที่เป็นบริษัทส่งออกเป็นต้น โดยอุตสาหกรรมที่มีจำนวนผู้ประกอบการมากที่สุดใน 5 ลำดับแรกคืออุตสาหกรรมสีข้าว อุตสาหกรรมทำเครื่องเคลือบดินเผา อุตสาหกรรมทำเครื่องเรือน โต๊ะ ตู้ เก้าอี้และอุตสาหกรรมทำเครื่องใช้จากไม้ (ข้อมูลแสดงจำนวนโรงงานแยกตามประเภทอุตสาหกรรม, สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง, 2553)

จากการสำรวจข้อมูลผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในจังหวัดลำปางจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปางดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมทำเครื่องเรือน โต๊ะ ตู้ เก้าอี้ ในจังหวัดลำปางยังเป็นอุตสาหกรรมที่มีผู้ประกอบการมากที่สุดมาลำดับที่ 3 ของจำนวนผู้ประกอบการอุตสาหกรรมครัวเรือนที่มีจำนวนมากที่สุดในจังหวัดลำปาง และยังถือว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ส่งรองจากอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผาที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน และท้องถิ่น เนื่องจากต้องใช้แรงงานและฝีมือของคนในท้องถิ่นในการผลิต จุดเด่น คือ แรงงานมีศักยภาพ อยู่ในวัยแรงงานเป็นส่วนใหญ่ ทักษะ/

ฝีมือมีคุณภาพ มีประสิทธิภาพด้านการแปรรูปไม้มานาน การดำเนินงานนั้นผู้ประกอบการมีการเลือกคนให้เหมาะกับงานเพื่อลดความเสี่ยงด้านความสูญเสีย โดยในอุตสาหกรรมประเภทเดียวกันนี้พื้นที่ที่มีผู้ประกอบการมากที่สุดคืออำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่ายที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน และผู้ประกอบการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง
2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันทางธุรกิจด้วยระบบการจัดการห่วงโซ่อุปทานของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

คำถามวิจัย

1. สถานการณ์ของการดำเนินงานอุตสาหกรรมครัวเรือนแปรรูปไม้ที่ผ่านมาเป็นอย่างไร
2. ปรากฏการณ์ที่ผ่านมาของอุตสาหกรรมครัวเรือนแปรรูปไม้นั้น มีสาเหตุ ปัจจัยอะไรที่เกิดขึ้น และยังคงดำรงอยู่ด้วยเงื่อนไขอะไร

ขอบเขตของการวิจัย

ในการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมสภาพการดำเนินงานของอุตสาหกรรมไม้แปรรูปของเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชน ตลอดจนมีการจัดการห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมครัวเรือน โดยใช้กรณีผู้ประกอบการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปางในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขต ของการศึกษาไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหามุ่งวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม กลไกการจัดการห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมครัวเรือน ตลอดจนหาแนวทางในการพัฒนาขีดความสามารถของผู้ประกอบการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ทั้งในส่วนของความสามารถในการพัฒนารูปแบบ

ผลิตภัณฑ์ การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งเครือข่ายของกลุ่มสหกรณ์ ความมีอัตลักษณ์และการสรรค์สร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ใช้พื้นที่ของอำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

3. ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มประชากรที่เป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมครัวเรือนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง จำนวน 100 คน (30-40 ครัวเรือน)

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา ใช้ระยะเวลาในการศึกษา 1 ปี นับตั้งแต่ได้รับการอนุมัติโครงการ คือ วันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2554 ถึง วันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2555 ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นรายงานการวิจัยระยะที่ 1 ซึ่งใช้เวลา 6 เดือน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. โครงการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาค่าดำเนินงานของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมครัวเรือนแปรรูปไม้ให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันระยะยาว

2. ผู้ประกอบการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและความสำคัญของการจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) โดยเฉพาะในส่วนของการจัดการวัตถุดิบ (Supply Management) และการกระจายสินค้า (Physical Distribution) ของผู้ประกอบการ โดยมีเป้าหมายหลักคือการลดต้นทุนให้ต่ำที่สุด และสร้างระดับความพึงพอใจที่สูงที่สุด

3. ผลการวิจัยครั้งนี้มีผลกระทบเชิงบวกต่อเศรษฐกิจในระดับ ครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่นในระยะยาว

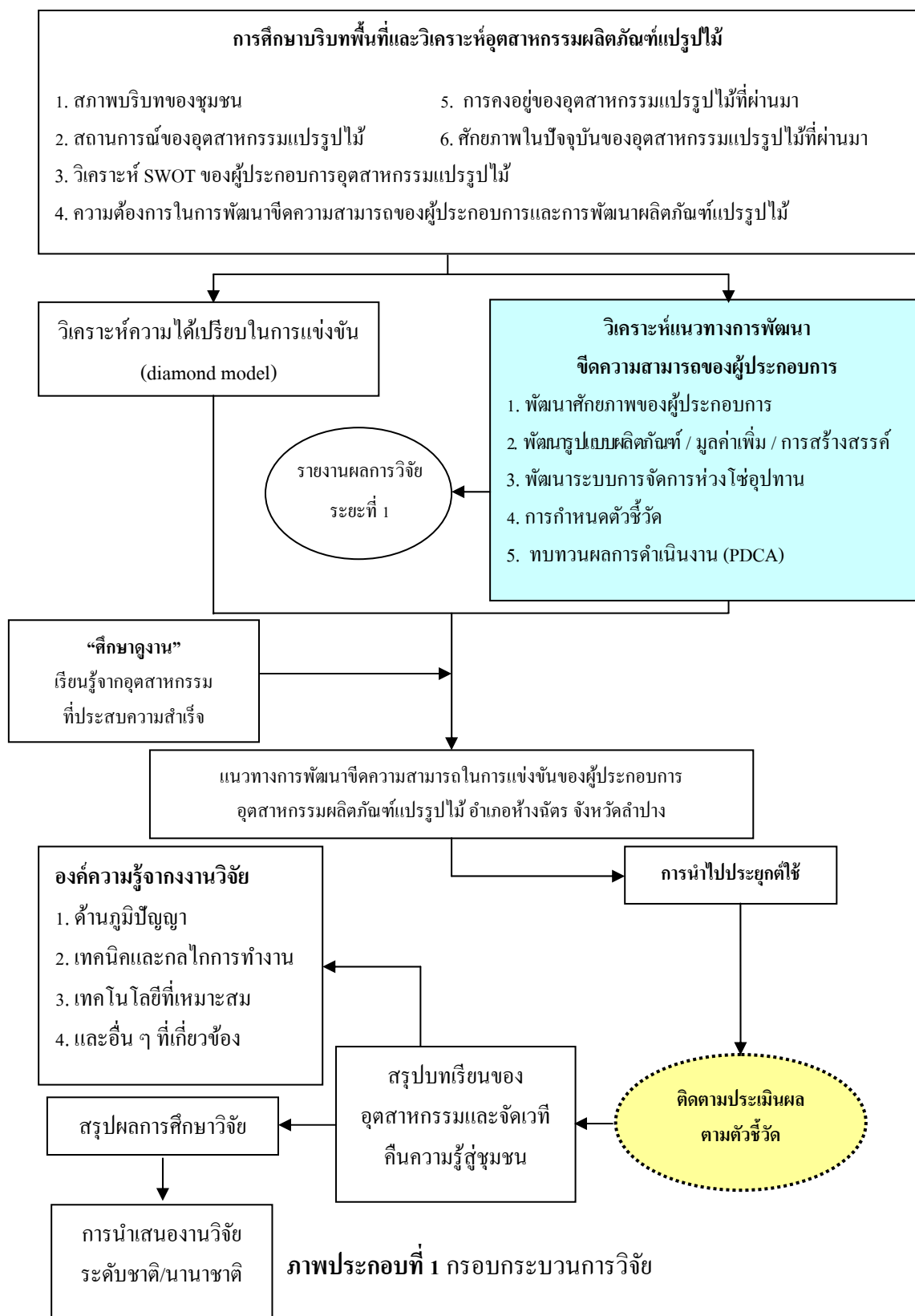
4. ได้แนวทางในการพัฒนาขีดความสามารถของผู้ประกอบการแปรรูปผลิตภัณฑ์ไม้ อันนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่อุตสาหกรรมท้องถิ่น ชุมชนและประเทศชาติต่อไป

5. นักวิจัยในชุมชนสามารถดำเนินการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้ประกอบการแปรรูปไม้ เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

6. ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชน

7. ผลการดำเนินงานวิจัยได้มีการเผยแพร่ในเวทีสาธารณะในลักษณะต่าง ๆ ทั้งการนำเสนอผ่านเวที การนำเสนอบทความทั้งระดับชาติและนานาชาติ

กรอบกระบวนการวิจัย

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ศักยภาพชุมชน หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการจัดการภายในชุมชน การใช้ระบบเครือข่าย และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนตั้งแต่เรื่องของจิตสำนึก ความรู้ ทักษะ ไปจนถึงการจัดการ การรวมกลุ่ม ที่ทำให้เกิดพลังต่อการแก้ไขปัญหา นานาชนิด และการที่กลุ่มจะเข้มแข็งหรือไม่ต้องพิจารณาถึงด้านทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรอื่นๆ ของชุมชนด้วย

ความสามารถในการแข่งขัน หมายถึง ผู้ที่มีประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Productivity) ในกระบวนการผลิตและการประกอบการเหนือกว่าคู่แข่ง ทำให้ดำเนินธุรกิจอยู่รอดได้โดยไม่ต้องอาศัย "ตัวช่วย" ที่ทำให้ได้เปรียบคู่แข่ง ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองหรือการอุดหนุนจากรัฐ การได้รับสัมปทาน ฯลฯ เรามักจะเห็นการชี้วัดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจจากผลการดำเนินงาน

ผู้ประกอบการ หมายถึง บุคคลที่ได้มีการบูรณาการสรรพกำลังทั้งหลายทั้งปวงเพื่อเสริมสร้างปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจให้มีการเจริญเติบโต โดยมีการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ ด้วยการผสมผสานศักยภาพที่มีอยู่ของตนเองมาเชื่อมต่อกับความรู้เดิมจากประสบการณ์ ตลอดจน การเรียนรู้จากพันธมิตรในท้องถิ่นเพื่อให้ธุรกิจประสบความสำเร็จ และผู้บุคคลเหล่านี้ค้นพบความต้องการทางด้านการตลาด และเริ่มเข้าไปดำเนินธุรกิจ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการในด้านต่าง ๆ เช่น รายได้ ความมั่นคง ความท้าทาย และการได้รับการยอมรับจากสังคม โดยมีการบริหารความเสี่ยงบนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางด้านนวัตกรรม และความก้าวหน้าของวิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ

การจัดการห่วงโซ่อุปทาน หมายถึง การบูรณาการ และการจัดการของห่วงโซ่ระหว่างองค์กรและกิจกรรมต่าง ๆ โดยการร่วมมือของแต่ละองค์กร ซึ่งมีกระบวนการทางธุรกิจที่ใช้ร่วมกันอยู่และมีการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารระหว่างกันในระดับที่มากเพื่อสร้างระบบปฏิบัติการที่มีคุณค่าอันจะทำให้ทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องมีความได้เปรียบในการแข่งขันแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

การจัดการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การสร้างทีมงาน สร้างเงื่อนไขการทำงานเป็นทีมได้ และสามารถสร้างความแข็งแกร่งให้กับทีมงานได้ การจัดการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่ทำให้องค์กรได้ประโยชน์จากบุคลากรมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสในการสร้างความผูกพันในการทำงานและการรับข้อมูลย้อนกลับจากบุคลากรมากขึ้น และนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากการสร้างทีมงาน ซึ่งถือว่าทีมงานเป็นกลไกการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมของบุคลากร เพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ